

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th March, 2025

MARKAZIY OSIYODA MINTAQAVIY INTEGRATSIYANING MADANIY VA SIVILIZATSIYAVIY ASOSLARI

Zokirjonov Suhrob Zokirjon o'g'li

Andijon davlat universiteti tadqiqotchisi

Annotatsiya:

Maqolada Markaziy Osiyo mintaqasida integratsiyaning madaniy va sivilizatsiyaviy asoslari tahlil qilinadi. Mualliflar mintaqaviy hamkorlikning rivojlanishiga ta'sir etuvchi tarixiy, madaniy va diniy faktorlarga e'tibor qaratib, Markaziy Osiyo xalqlari o'rtasidagi umumiy qadriyatlar va urf-odatlar asosida integratsiya jarayonlarining kuchayishini ko'rsatadilar. Maqolada shuningdek, mintaqaning siyosiy va iqtisodiy integratsiyasi bilan birga madaniy hamkorlikning ahamiyati ham muhokama qilinadi.

Аннотация:

В статье анализируются культурные и цивилизационные основы региональной интеграции в Центральной Азии. Авторы обращают внимание на исторические, культурные и религиозные факторы, влияющие на развитие регионального сотрудничества, подчеркивая укрепление интеграционных процессов на основе общих ценностей и традиций народов Центральной Азии. В статье также рассматривается значение культурного сотрудничества наряду с политической и экономической интеграцией региона.

Abstract:

The article analyzes the cultural and civilizational foundations of regional integration in Central Asia. The authors focus on historical, cultural, and religious factors that influence the development of regional cooperation, highlighting the strengthening of integration processes based on common values and traditions of the peoples of Central Asia. The article also discusses the importance of cultural cooperation alongside the political and economic integration of the region.

Qadim zamonlardan beri mavjud bo'lgan tabiiy va siyosiy cheklavlarga qaramay, sayyoramizdagi odamlarning tarqoqligi, madaniy va ijtimoiy o'xshashlik (til va

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th March, 2025

diniy) ma'lum mintaqalarda yashovchi qabilalar va xalqlarning muhim elementi bo'lib xizmat qildi. Shu ma'noda, Markaziy Osiyo qadim zamonlardan beri yagona madaniy-ma'naviy hudud bo'lib, unda ko'p asrlar davomida yagona ijtimoiy-siyosiy makon mavjud bo'lgan. "O'rta Osiyo umumiy taqdir, geografik sharoitlar va madaniy naqshlarning ta'siri tufayli hamisha Yevrosiyo xaritasida juda yaxlit va noyob madaniy-tarixiy hudud bo'lib kelgan. Bundan tashqari, etnik-madaniy jarayonlarning birligi, mintaqada doimiy va keng ko'lamli aloqalarni belgilovchi ichki chegaralarning soddalashgan tizimi ham muhim rol o'ynadi. Shuning uchun ham Markaziy Osiyo har doim o'zini-o'zi ta'minlaydigan va aniq belgilangan madaniy va tarixiy jarayonlarga ega bo'lgan yaxlit mintaq bo'lib kelgan"¹.

Markaziy Osiyo insoniyat sivilizatsiyasining eng qadimiy beshiklaridan biri bo'lib, g'oyat boy tarix va barhayot madaniy merosga ega bo'lganligi sababli bunday deyish uchun yetarli asoslar bor. Sharq va G'arb o'rtasidagi yo'nalishlar chorrahasida joylashgan bu mintaq asrlar davomida Ipak yo'li bo'ylab madaniyatlar, tillar va dinlar o'rtasidagi muloqot va o'zaro ta'sirni rivojlantirib kelgan. Binobarin, mintaqaning beshta asosiy davlati – Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston, Turkmaniston va O'zbekistonning boy madaniyati va ijtimoiy-siyosiy rivojlanishida ko'p mushtarak tomonlari bor.

Mashhur qozoq sharqshunosi V.Yudinning fikricha: "...O'rta Osiyo...etnogenetik jarayonlarning alohida markazi edi. Bu yerda qabilalar va xalqlar paydo bo'ldi, yo'q bo'lib ketdi va yangi sifatda qayta paydo bo'ldi. Bu aloqalar va jarayonlar rang-barang va ko'p yo'nalishli bo'lib, O'rta Osiyoning turli hududlarida turlicha natijalar berdi. Ammo, u alohida markaz, etnogenezning alohida hududi, shuningdek, turli xil madaniy, iqtisodiy, siyosiy, mafkuraviy aloqalar edi"².

Ko'rib turganimizdek, Markaziy Osiyo davlatlari mintaqaviy ko'p tomonlama - hamkorlikka asos bo'lishi mumkin bo'lgan integratsiya uchun madaniy va sivilizatsiyaviy shart-sharoitlarning butun majmuasiga ega. "Bu omillar, –

¹ Абушеитова, М.Х. и др. История Казахстана и Центральной Азии. Алматы: Дайк-Пресс, 2001.

² Юдин, В.П. 2001. *Центральная Азия в XIV–XVIII веках глазами востоковеда*. Алматы: Дайк-Пресс.

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th March, 2025

A.Iskandarovning fikricha, “Yevropadagiga qaraganda ancha jiddiy va salmoqliroqdir”³.

Ha, boshqa, uzoq vaqtdan beri shakllangan mintaqalar (Sharqiy, Janubiy, Janubi-Sharqiy Osiyo va boshqalar) fonida Markaziy Osiyo hali ham ierarxik darajasi aniqlanmagan, rivojlanayotgan mintaqadir. Ammo, shunga qaramay, Markaziy Osiyo yagona madaniy-sivilizatsiya makonini, geosiyosiy yaxlitlikni ifodalaydi, mintaqaga bugun va kelajakka aynan shu nuqtai nazardan qarash kerak. Markaziy Osiyo xalqlarining birligi g‘oyasi istiqbolli ekanini tarixiy amaliyot tasdiqlaydi. Bu, birinchi navbatda, ijtimoiy-iqtisodiy integratsiyaga tegishli.

Quvonarlisi, mintaqaviy ijtimoiy-iqtisodiy aloqalarning roli kelajakda yanada oshadi. Shuning uchun, bir tomondan, iqtisodiy mintaqaviylikning muvaffaqiyati bir sivilizatsiyaga mansublik ongini kuchaytirishi kerak. Boshqa tomondan, ijtimoiy-madaniy mintaqaviylik umumiy sivilizatsiyaga asoslangan taqdirdagina muvaffaqiyat qozonishi mumkin⁴.

1980 yillarda E.Toffler o'zining "Uchinchi to'lqin" kitobida hozirda "... millionlab odamlar o'zlarini yoki shaxsiyatini tiklashga yordam beradigan qandaydir sehrli vositalarni qidirmoqdalar, bir zumda ularga yaqinlik yoki ekstaz tuyg'usini berish, ularni "yuqori" ong holatiga olib keladi"⁵. Globallashuv sharoitida Markaziy Osiyo mintaqasi aholisi ham “o‘z “men”ini, o‘z shaxsini topmoqda⁶.

Shu munosabat bilan “Besh davlat bitta mintaqqa” tamoyili asosida Markaziy Osiyoda milliy-mintaqaviy dualizm” ya’ni bu: “Markaziy Osiyo mintaqasining o‘rtacha aholisidan qozoq va o‘zbek, yoki o‘zbek va tojik, qirg‘iz va turkmanda nima borligi so‘ralganda. umumiy, shubhasiz, eng yaxshi holatda, ommaviy axborot vositalarining standart formulalarida javob beradi - "umumiy o'tmish va madaniyat, din va merosdir”⁷.

Markaziy Osiyo davlatlari, eng avvalo, o‘z ajdodlari tajribasidan kelib chiqib, millatning o‘ziga xos va taqlid qilib bo‘lmaydigan ijtimoiy-psixologik muhriga

³ (Искандаров, А. 2007. Научит ли ЕС дружить. *Мир Евразии* №4(40).

⁴ Хантингтон, С. 2003. *Столкновение цивилизаций*. Пер. с англ. М.: ООО «Издательство АСТ». 23-24 стр.

⁵ Тоффлер, Э. 2004. *Третья волна*. Пер. с англ. М.: АСТ. Стр-579.

⁶ Салихов, Г.Г. 2011. Проблема идентичности в условиях глобализации // *Век глобализации*. 1(7): 122-129.

⁷ Толипов, Ф. и др. 2015. *Пять государств и/или один регион? Национально-региональный дуализм в Центральной Азии*. Алматы. 2015: 17

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th March, 2025

tayangan holda o'z yo'lini tanlamoqda. Agar ilgari boshqa tsivilizatsiyalarga mansublik farqli masala sifatida e'tirof etilgan bo'lsa, endi bu mansublik dunyoqarashning markaziy bo'g'iniga aylanib bormoqda. Shu bilan birga, A.Utkin ta'kidlaganidek, "Sivilizatsiya asoslari endi borliqning haqiqiy asoslari bo'lib chiqadi, ya'ni. X davlatiga qarshi emas, Y mamlakati uchun emas, Z atrofida emas, balki uning tarixi va geografiyasi faktlari atrofida, uning madaniy-tarixiy, tsivilizatsiyaviy hamjamiyatining o'rni bo'ylab guruhlashdir"⁸

Islom dinining o'sha davr ijtimoiy hayotining konfessional va madaniy tarkibiy qismi sifatida kirib kelishi natijasida mintaqada, shuningdek, cho'l zonasida ko'chmanchi turkiylar orasida islomning gumanistik g'oyalari tarqaldi.

Islom islom dini gumanistik g'oyalarini mintaqada, shuningdek, cho'l zonasida ko'chmanchi turkiyzabon qabilalar orasida yoyishda markazdan qochuvchi kuchga aylandi. Islom dini mintaq xalqlari madaniyatining uzviy qismiga aylandi. Qolaversa, jarayon bir tomonlama emas, o'zaro kechdi. Islom va arab madaniyati turklarni boyitgan, turklar esa bir vaqtning o'zida bu ta'limotni o'z zaminida rivojlantirgan. Arab va islom bilimlari bilan turkiy muhit hamda dunyoni idrok etish yo'lining sintezida tug'ilgan yangi madaniyat vujudga keldi va fors-dariy tili xalqaro muloqot vositasi, o'ziga xos madaniyat vazifasini bajardi. Bunga Markaziy Osiyo turkiy-musulmon madaniyatining al-Farobiy, Ahmad Yassaviy, Alisher Navoiy, Abdurahmon Jomiy, Mahtimquli, Abay va boshqalar kabi buyuk arboblarning ma'naviy merosi misol bo'la oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Абусейтова, М.Х. и др. История Казахстана и Центральной Азии. Алматы: Дайк-Пресс, 2001.
2. Юдин, В.П. 2001. Центральная Азия в XIV–XVIII веках глазами востоковеда. Алматы: Дайк-Пресс.
3. (Искандаров, А. 2007. Научит ли ЕС дружить. Мир Евразии №4(40).

⁸ Уткин, А.И. 2000. Атлантический и иные миры: цивилизационные барьеры. *США и Европа: перспективы взаимоотношений на рубеже веков*. Уткин, А.И. (ред). М 21.

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th March, 2025

4. Хантингтон, С. 2003. Столкновение цивилизаций. Пер. с англ. М.: ООО «Издательство АСТ». 23-24 стр.
5. Тоффлер, Э. 2004. Третья волна. Пер. с англ. М.: АСТ. Стр-579.
6. Салихов, Г.Г. 2011. Проблема идентичности в условиях глобализации // Век глобализации. 1(7): 122-129.
7. Толипов, Ф. и др. 2015. Пять государств и/или один регион? Национально-региональный дуализм в Центральной Азии. Алматы. 2015: 17
8. Уткин, А.И. 2000. Атлантический и иные миры: цивилизационные барьеры. США и Европа: перспективы взаимоотношений на рубеже веков. Уткин, А.И. (ред). М 21.